

Hartaanselänrannan Hartaanrannan 564–2462, Vaakunakylän 564–2525 ja Lehtokylän 564–2522 asemakaavan muutoksien maisema- ja luontoselvitykset

Perusselvitysten tulosten tiivistelmä 18.11.2021

Projekti: Hartaanselänrannan asemakaavamuutos,
perusselvitysten tiivistelmä

Työnumero: 23702807

Asiakas: Oulun kaupunki

Versio: 0

Päiväys: 18.11.2021

Tekijä: Leena Pehkonen

Dokumenttiviite: c:\users\filepe\desktop\hartaanselkä\c_suunnit
elmat\tekstit\hartaanselänrannan_akm_peruss
elvitysten_tiivistelmä.docx

Sisältö

JOHDANTO	4
1. MAISEMAKUVA.....	5
1.1 Maisemahäiriöt.....	5
1.2 Maisema-arvot	5
1.3 Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt	6
1.4 Maakunnallisesti arvokkaat alueet	6
1.4.1 VILMO -suunnitelma.....	7
2. LUONTO	8
2.1 Luontotyypit	8
2.2 Kasvillisuus	9
2.2.1 Taigaleinikki ja valkopeippi.....	9
2.2.2 Idänkattara.....	10
2.2.3 Hietapitkäpalko.....	10
2.2.4 Valkovuokko	10
2.2.5 Lundmanin huvilapihan kasvillisuus	11
2.3 Ranta-, vesi- ja kosteikkokasvillisuus.....	12
3. PIKKUKENNOKÄÄPÄ	14
4. LIITO-ORAVA.....	15
5. VIITASAMMAKKO.....	16
6. LIETETATAR	17
7. LEPAKOT	19
8. LINNUSTO	21
9. LÄHTEET	23

JOHDANTO

Hartaanselänrannan, Hartaanrannan 564–2462, Vaakunakylän 564–2525 ja Lehtokylän 564–2522, asemakaavan muutoksien laatimistyötä varten tehtyjen luonto-, linnusto- ja maisemaselvitysten tulosten tiivistelmä -työssä on pyritty kokoamaan perusselvityksissä todetut asemakaavamuutosalueen luonnon- ja maiseman ominaispiirteet sekä muut arvot ja ongelmakohdat, jotka tulee ottaa huomioon asemakaavamuutostyössä.

Tämä tiivistelmä on laadittu seuraavien perusselvitysten pohjalta:

- Hartaan- ja Vaakunanrannan luonto- ja maisemaselvitys 2018
- Rommakonselän luonto- ja maisemaselvitys 2019
- Vaakunan- ja Hartaanrannan lisäselvitykset 2020
- Vaakunan- ja Hartaanrannan lepakkoselvitys 2020
- Rommakonselän muuttolinnustoselvitys 2020
- Hartaanselänranta luonto- ja maisemavaikutusten arviointi 2020
- Vaikutukset lietetattaren elin- ja lisääntymisolosuhteisiin 2021
- Natura -arviointi 23.2.2021 ja ELY-keskuksen lausunto 10.3.2021
- Vaakuna- ja Lehtokylän valkovuokot 2021
- Hietasaarentien länsipuoli, luonto- ja maisemaselvitys 2021

Tiivistelmä on laadittu Sweco Oy:ssä syksyllä 2021. Tiivistelmän laatijana on toiminut Leena Pehkonen

Sweco Oy:stä

1. MAISEMAKUVA

Kaava-alueen maisemakuva jakautuu karkeasti kahteen osaan: Tuirassa Hartaanrannan alue on maisemakuvultaan avoimien hoidettujen puistoalueiden sekä suljettujen ja puoliavoimien piha-alueiden vuorottelua. Hartaanrannan alueelta avautuu runsaasti näkymiä Hartaanselälle. Näkymien kiinnepisteenä toimivat Oulun keskusta, tuomiokirkon torni, Hietasaaren sillat, Toppilan lämmitysvoimalaitoksen ja Nuottasaaren tehtaiden piiput. Ranta-alueella oleva puusto myötäilee ranta-alueita lähes koko selvitysalueen matkalta, lukuun ottamatta uudehkoa Merijalinrannan aluetta. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

Hietasaaren asuinalueen puolella sijaitseva Vaakunanranta on pääsääntöisesti suljettua, lehtomaista metsää, josta avautuu näkymiä Hartaanselälle vain paikoin. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

1.1 Maisemahäiriöt

Maisemahäiriönä ovat matalat, umpeenkasvatat ranta-alueet sekä pajukoituneet rannat, jotka estävät vesipeilinäkymien syntymisen Hartaanselälle. Vaakunan- ja Hartaanrannan alueelle sijoittuu maisemakuvultaan ja -toiminnoiltaan jäsentymättömiä alueita, kuten Tuirassa Kaupunginvarikon alue pysäköintialueineen sekä Vauhtipuiston ja entisen Tanssimajakan alueet Vaakunanrannassa. Maisemakuvallisena ongelmana on lisäksi hallitsematon veneiden säilytys ranta-alueilla sekä veneilyyn liittyvän tavaran ja roskan leviäminen ympäristöönsä. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

1.2 Maisema-arvot

Selvitysalueen iäkkäimmät ja maisemakuvallisesti merkittävimmät puut sijoittuvat Hietasaarentien varteen, Ravanderin huvilan tontille sekä sen läheisyyteen. Myös Tuirassa, vanhaa Pohjanmaan rantatietä mukailevan Koskitien osuuden ja Tukkisaarenkujan läheisyydessä, on merkittäviä yksittäispuita. Mantereen ja Hietasaaren yhdistävä rautasilta on merkittävä rakenne alueen maisemassa. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

1.3 Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Selvitysalueelle tai sen läheisyyteen sijoittuu kolme valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristö (RKY) -aluetta, jotka ovat Toppilan satama, Oulujoen suistoalueen historiallinen kokonaisuus ja Hietasaaren huvila-alue. Hietasaaren huvila-alue rajautuu kaava-alueella Raakkulanpuistoon. Se on merkittävä ja varhainen esimerkki kaupunkien lähialueille 1800-luvulla syntyneestä huvilakulttuurista. Toppilan sataman RKY-alue sen sijaan rajautuu kaava-alueeseen. Toppilansalmen rantavyöhyke satamineen ja eri-ikäisine teollisuuslaitoksineen on monipuolinen historiallinen kokonaisuus ja edustaa Oulun vanhinta teollisuushistoriaa. Oulujoen ja meren yhtymäkohtaan sijoittuva Oulujoen suistoalue rajautuu niin ikään kaava-alueeseen ja on Oulun kaupungin historiallisesti merkittävimpiä alueita, jota leimaavat monipuolinen teollisuuteen liittyvä rakennuskanta, voimalaitos sekä joenrantojen puistovyöhykkeet. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

1.4 Maakunnallisesti arvokkaat alueet

Selvitysalueelle sijoittuu yksi maakunnallisesti arvokas maisema-alue: Oulujoen suun kulttuurimaisema, maakunnallisesti arvokas tieosuus: Pohjanmaan rantatie sekä maakunnallisesti arvokkaat rakennukset: Villa Castren Tuirassa sekä Lundmanin huvila (Hietasaarentie 7) Hietasaarella.

Oulujoen suisto, kaava-alue mukaan lukien, sisältyy Arvokkaita alueita Oulussa 2015 keskeinen kaupunkialue -julkaisuun. Suisto on esitetty laajana maisemakohteena, joka sisältää itsessään merkittäviä osa-alueita. Suojelualuerajaus kulkee pohjoisessa Koskitietä pitkin ja rajautuu lännessä Hietasaarentiehen. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018). Julkaisun maankäytön suosituksissa on esitetty, että avoin maisema ja osin puistomaiset tai luonnontilaisen kaltaiset rannat säilyvät (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2019).

Hietasaarentien varteen sijoittuvat Lundmanin huvila on maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Pohjois-Pohjanmaan rakennettu kulttuuriympäristöselvityksessä (2015) se on määritelty maakunnallisesti arvokkaaksi kohteeksi, joka on rakennushistoriallisesti, historiallisesti ja maisemallisesti arvokas. Se on yksi harvoista Toppilansalmen rannan huvilayhdyskunnan säilyneistä huviloista (Sweco Ympäristö Oy 2020).

1.4.1 VILMO -suunnitelma

Oulun viheralueverkosto ja luonnon monimuotoisuus, VILMO-suunnitelman (2014) luonnon ja maiseman suositukset maankäytölle -kartassa alueen huomioitavia piirteitä ovat mm. Oulun raakavesilähde, maisemallisesti ja kulttuurisesti arvokas alue sekä merkittävä ja monipuolinen virkistysalue. Mahdollisuuksia kehittämislle ovat mm. joen ja suiston virkistyskäyttö, retkeily ja matkailu, maankäytön intressien yhteensovittaminen ja kestävä käyttö, tulva-alueiden turvaaminen sekä rantojen herkkyyskohteiden osoittaminen ja suojaaminen. Alueen tärkeimpiä ekosysteemipalveluja ovat mm. lähivirkistys, maisema, veden kierto, tulvien hallinta ja arvokkaat rantavyöhykkeen elinympäristöt. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

2. LUONTO

Luonnonmaantieteellisesti Hartaanselän ja Vaakunanrannan alue kuuluu keskiboreaaliseen Pohjanmaan – Kainuun kasvillisuusvyöhykkeen läntiseen osaan. Hartaanselän kasvillisuuslajisto on luonnontieteellisen museon yhtenäiskoordinaatistoruudun Mustasaari-Toppilansaari mukaan koko Oulun runsaslajisimpia. Kasvilajisto on sekoitus suiston rantalajeja, huvilakulttuurin karkureita ja erilaisia tulokaskasveja. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

2.1 Luontotyypit

Selvitysalueen kaikki luontotyypit, rantoja ja vedenaista luontoa lukuun ottamatta, ovat lehtoja. Alueen lehtomaiset metsät ovat kosteiden runsaslajisten lehtojen ja lehtomaisten kankaiden väliltä. Yksikään alueen lehdoista ei ole luonnontilainen. Lehtotyyppien rinnalla alueelta löytyy rakennettuja puistoja ja piha-alueita, joissa on istutettua kasvillisuutta. Luontotyypeistä ei pysty erottamaan rannikon primäärisukcession mukaisia (Natura-) luontotyyppisiä, vaikka niihin liittyviä lajeja ja lajikombinaatioita on paikoittain. Lehtomaiset metsät sijoittuvat Vaakunanrannan alueelle, kun taas Tuiran puolella viheralueet ovat rakennettuja, puistomaisia ympäristöjä. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

Vaakunakylän ranta-alueella, Hietasaarentien varressa ja Tukkisaarella olevat lehdot ovat tuoreita lehtomuuntumia. Vaakunakylän keskiosan metsät ovat puolestaan tuoreita lehtoja. Parasniemenpuiston ja Holstinsalmenpolun varren metsät ovat kosteita lehtoja tai lehtomuuntumia. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

Vaakunanrannan lehdoista arvokkaimmiksi katsotaan puulajistoltaan ja ikärakenteeltaan erirakenteiset, kerrokselliset lehdot, joita ei ole harvennettu. Vaikka maannousemarannikon primäärisukcessiosarjat eivät ole enää näkyvissä, silti tällekin alueelle syntyy luonnontilaisen kaltaisia luontotyyppisiä, joista on jäljellä tuoreiden harmaaleppä-, koivu- ja tuomilehtojen sirpaleita. Erirakenteinen metsä on monilajinen ja toimii suojana myös linnuille ja eläimille. Alueen metsiköistä luonnontilaisen kaltaisena voidaan pitää Mustasalmeen rajoittuvaa tuoretta harmaaleppä-, koivu- ja tuomilehtoa, joka tulisi jättää jatkosuunnittelussa osaksi viheraluejärjestelmää. Kyseessä ei ole puhdas primäärisukcession tai rannikon

harmaaleppälehto eikä rannikon koivu-tuomilehto, vaan siinä on piirteitä molemmista ja jopa kuusilehdoista. Metsikössä on kuitenkin runsaasti eri-ikäisiä puita ja lahopuita. Kuvio rajoittuu Mustasalmeen, jonka rannoilla kasvaa direktiivilaji lietetatarta ja joka toimii myös pohjanlepakkojen ruokailualueena. Lisäksi kuviolta on löytynyt uhanalaista kääpää, pikkukennokääpää. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

2.2 Kasvillisuus

Hartaan- ja Vaakunanrannan kasvilajisto on sekoitus suiston rantalajeja, huvilakulttuurin karkureita ja erilaisia tulokaslajeja. Toppilan satama on ollut tulokaslajien pääväylä Pohjois-Suomeen. Vuoden 2018 kasvillisuusselvityksessä ei havaittu yhtään uutta lajia alueella, sen sijaan selvitystyön yhteydessä tehtiin havaintoja uusista kasvupaikoista. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

Vaakunanrannan lehtomaisten metsäkuvioiden pääpuulaji on hieskoivu ja tuomi, joukossa kasvaa myös kuusia ja pihlajaa. Myös harmaaleppävaltaisia kuviota tavataan. Pensaskerroksen hallitsevin laji on usein vadelma, joukossa tavataan myös erilaisia ruohoja ja heiniä, kuten palomaitohorsmaa, lehtovuoren- ja koiranputkea. Vaakunankylän eteläosissa tavataan myös kuusettuneita lehtokuvioita, joissa aluskasvillisuutta ei juurikaan ole kuusien varjostuksen vuoksi. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

Selvitysalueen Tuiran puoleisella rannalla on laaja Tervaporvarinpuisto, jonka puusto koostuu pääosin suomalaisista luonnon puulajeista. Tässä suhteessa erityisen hieno ranta on Tukkiisaaresta etelään. Rannalla on kookkaita halavia, tuomia ja harmaaleppiä. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

2.2.1 Taigaleinikki ja valkopeippi

Lumetaigaleinikki on liki oululainen laji. A.J. Mela kuvasi sen aikanaan Linnansaaresta. Sieltä sitä ei sittemmin ole löytynyt ja Toppilansaaresta siitä on muutamia tietoja. Taigaleinikit ovat ns. apomiktinen ryhmä, joiden uhanalaisuutta ei ole arvioitu. Lumetaigaleinikki (*Ranunculus nothus*) kasvaa vanhan huvilatontin ja Vauhtipuiston välisessä metsikössä, missä se on jopa runsas. Lumetaigaleinikin vieressä kasvaa valkopeippiä (*Lamium album*), joka on ollut Toppilansaaren tyyppilajeja aina painolastiajoista asti. Toppilansaaren asuinrakentaminen lienee vähentänyt sen paikallisia esiintymiä, mutta sen tilasta, sitten

Oulun kasvit (Väre, H. ym. 2005) -teoksen kartoitusten, ei ole tietoa. Lumetaigaleinikin sekä viereisen valkopeipin säilymismahdollisuudet taataan jättämällä esiintymien lähiympäristöstä noin kaksi aaria rakentamisen ulkopuolelle. Lajien huomioiminen kaavoituksessa perustuu vapaaehtoisuuteen. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

2.2.2 Idänkattara

Idänkattara (*Bromus inermis*, syn. *Bromopsis inermis*) lienee tullut Ouluun monta eri reittiä, mutta nykyisiin Toppilan ympäristöihin se lienee saapunut saksalaisjoukkojen myötä. Idänkattaraa kasvaa Hietasaarentien suuntaisen pyörätien varressa ja erityisen edustavana kasvustona sitä tavataan Tervaporvarinpuiston pyörätien pienellä mäellä tuomen alla. Kasvusto pysyy sitkeästi paikallaan ja säilyy tuomen alla nykyisen kaltaisella ylläpidolla. Idänkattaran esiintymispaikat säilytetään mahdollisuuksien mukaan. Lajin huomioiminen kaavoituksessa perustuu vapaaehtoisuuteen. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

2.2.3 Hietapitkäpalko

Oulun nimikkolajiksi valittu saksalaistulokas hietapitkäpalko (*Cardaminopsis arenosa*), joka on nykyisnimeään hietalituruoho (*Arabidopsis arenosa*), on esiintynyt Toppilansaaren ratojen ja tienpientareiden reunoilla todella runsaasti. Tällä selvitysalueella sitä on näkynyt yllättävän niukasti, siellä täällä, mutta useilla paikoin, mm. varikkoalueella sekä Vauhtipuiston ja sen eteläpuolisten parkkialueiden tuntumassa. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

2.2.4 Valkovuokko

Toukokuussa 2021 pyrittiin kartoittamaan Vaakuna- ja Lehtokylän alueen potentiaalisia valkovuokon (*Anemone nemorosa*) elinympäristöjä sekä niiden esiintymislaajuutta. Vuoden 2021 inventointien yhteydessä havaittiin yksi valkovuokkoesiintymä Vaakunankylän alueella. Esiintymä sijaitsee kulttuurivaikutteisessa kosteassa lehdossa pyörätien ja Vauhtipuisto välisellä alueella. (Plaana Oy, Natans Oy. 2021).

Valkovuokkoa on tuotu ilmeisesti jo 1800-luvulla Hietasaaren puutarhoihin ja Hietasaaren alueella se onkin viljelyperäinen puutarhakarkulainen, mutta vakiintunut alueelle (Niskala, K. 2007, s.65). Valkovuokkoja esiintyy Hietasaaren alueella erityisen runsaasti Prikipuistossa, noin 300 metrin päässä havaintoalueelta. Laji on rauhoitettu Oulun läänissä, mutta rauhoituksen on ajateltu koskevan lähinnä tunnettuja alkuperäispaikkoja Kärsämäellä ja Paltamossa (Väre, H. ym., s. 432). Esiintymän alkuperällä voi olla vaikutusta sen rauhoitusperusteellisuudeksi. (Plaana Oy, Natans Oy. 2021).

2.2.5 Lundmanin huvilapihan kasvillisuus

Vaakunanrannassa sijaitsevan Lundmanin huvilapihan kasvillisuus ja piharakenteet inventoitiin vuonna 2020. Huvilan vanhimmat osat ovat valmistuneet ennen vuotta 1871. Huvilan pihapiiriin kuuluu kaksikerroksinen varistorakennus ja pieni sauna, jotka ovat puurakenteisia. Piha on avara ja maisemallisesti arvokas ja kokonaisuus on kulttuurihistoriallisesti hyvin arvokas (Hietasaaren huviloiden inventointi 2015). (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

Huvilapuutarhassa on iäkäs, pääasiassa istutettu puusto sekä vanhoja pensasistutuksia. Piha on kasvillisuudeltaan edustava ja tyypillinen 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun huvilapiha. Piha-alueella kasvaa runsaasti puustoa ja tavattavia puulajeja ovat metsäkuusi (*Picea abies*), siperiansembra (*Pinus cembra*), lehtikuusi (*Larix sp.*), hieskoivu (*Betula pubescens*), pihlaja (*Sorbus aucuparia*), tuomi (*Prunus padus*) ja vaahtera (*Acer pseudoplatanus*). Pensasistutuksista pihalla tavataan piharuusu (*Rosa x malyi* 'Kempeleen Kaunotar'), juhannusruusu (*Rosa spinosissima* 'Plena') ja syreenit (*Syringa*). (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

Alueella esiintyy viljelyjäänteinä viitapihlaja-angervoa (*Sorbaria sorbifolia*), joka on vieraslaji. Tontilla tavataan oululaisittain laskettava harvinaisuus, lumentaigaleinikki (*Ranunculus monophyllos*), jonka tunnettu kasvupaikka on huvilapihan länsipuoleisessa lehdossa, mutta vuoden 2020 inventoinnissa sitä tavattiin myös huvilapihalla. Tontin lounaisnurkassa, saunarakennuksen takana, kasvaa painolastiajan satamatulokasta, valkopeippiä (*Lamium alpum*). Kulttuurihistoriallisena jäänteinä tavataan myös nurmitädykettä (*Veronica chamaedrys*), jota on huvilapihalla suurina laikkuina. Huvila-ajan karanneista istutuksista tavataan puistolemmikkiä (*Myosotis sylvanica*) sekä rohtomaahumalaa (*Glechoma hederacea*). (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

2.3 Ranta-, vesi- ja kosteikkokasvillisuus

Selvitysalueen ainoa varsinainen kosteikko on Mustasaaren sisäosissa oleva vanhan uoman pohja. Nykyään se on pelkkä painauma, kuivana kesänä vettä havaittiin vain Mustasalmeen yhdistyvässä osassa. Uoman eri osissa dominoivat eri luhtakasvit: Paikalta ei ole aiempia uhanalaistietoja eikä nykyhavaintoja. Lähistöllä, mutta selvitysalueen ulkopuolella, on Holstinsalmen jäänteistä havaintoja sammakonleinikistä (*Ranunculus reptabundus*). Kosteikko tarkistettiin tältä varalta 2.8.2018, eikä sammakonleinikkiä havaittu.

Hartaan- ja Vaakunanrannan ranta-alueet ovat maaperältään erilaisia. Mustasaaren matalat rannat ovat hiesuisia ja Tuiran puolen rannat kivikkoisia, väliin lohkareisia, väliin pikkukivisiä. Molemmat ovat myös lietteisiä. Virran kuljettamat hienojakoiset ainekset kertyvät virran suojaisiin kohtiin. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

Hartaanselän kelluslehtisiä vesikasveja on erityisesti Natura-alueen matalikolla ja Tukkisaarten tuntumassa. Syvimmällä viihtyvät isoulpukka (*Nuphar lutea*) ja yleensä steriileinä ”nauhoina” kelluva rantapalpakko (*Sparganium emersum*). Näillä on seuranaan ahven- ja uistinvitaa (*Potamogeton perfoliatus*, *P. natans*) sekä kellus- ja sirppikeiholehteä (*Sagittaria natans*, *S. x lunata*). Aiemmin Tukkisaarten luota havaittua tylppövitaa (*Potamogeton obtusifolius*) ei havaittu vuonna 2018. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

Natura-alueen etelärajalla on järviruokokasvustoa. Sen jälkeen Mustasalmeen päin ranta on jyrkempi, mutta vesirajassa on matalaa lietettä. Lietehyllyllä havaittiin harvakeen lietetatarta. Lietehylly oli niukkakasvinen, pohjalla oli lähinnä vesirikkoja (*Elatine sp.*) ja hyllyn yläosissa runsaasti katkeratatarta (*Persicaria hydropiper*). (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

Tukkisaaren pohjoispuolelle on viime vuosikymmeninä syntynyt matalikko, joka on laajalti lietteinen ja pikkukivinen, mutta paikoin myös saraikkoinen. Siellä on monilajinen ns. mutayrttikasvillisuus, jonka pienikokoiseen pohjakasvillisuuteen kuuluvat mm. lietetatarta (runsas), paunikko (*Crassula aquatica*, runsas), hapsiluikka (*Eleocharis acicularis*, paikoin runsas). Niille sopivaa ja melko yhtenäistä aluetta on yli puoli hehtaaria. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

Hartaanrannassa on rakennettu soutuveneiden telaranta. Ranta on Tukkisaarten pohjoispuolella pienikivistä, Tukkisaarten eteläpuolella jopa lohkareista. Tukkisaarten sillan molemmin puolin on korkeakasvuisia rantakasveja: osmankäämin, järviruokan, korpikastikan, vesi- ja viiltosaran ja sinikaislan

(*Schoenoplectus tabernaemontani*) "kaislikko". Sen ulkopuolella on harva järvikortteikko ja rannan puolella mm. mesiangervoa, horsmaa ja nokkosia. Monilajisuudesta johtuen "kaislikko" on vaihtelevan näköinen. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

3. PIKKUKENNOKÄÄPÄ

Erittäin uhanalaista (EN) pikkukennokääpää on havaittu kaava-alueelta vuonna 2002, silloin kaksittain. Kaikista pikkukennokäävän nykyesiintymistä valtaosa on havaittu Oulusta, alueelta Toppilasta Hietasaareen. Tämä erityisesti tulvametsien laji on löytynyt alle 5 cm:n paksuisilta lehtipuiden maahan pudonneilta risuilta ja oksilta. Ensimmäinen havainto oli 1970-luvulta Oulussa, mutta se löytyi 2000-luvun alussa helposti uudestaan. Toukokuussa 2018 etsittiin alueelta pikkukennokäävän ylivuotisia yksilöitä ja syyskuussa 2018 uusia itiöemiä. Etsinnöissä ei löydetty pikkukennokääpää eikä muitakaan uhanalaisia kääpiä. Syksyinen etsintä saattoi olla liian varhainen ja tämän vuoksi ei ole perusteltua sanoa, että pikkukennokääpä olisi kokonaan hävinnyt, koska aiemmat havaintopaikat eivät ole muuttuneet sille sopimattomiksi. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

4. LIITO-ORAVA

Alueen liito-oravatarkastelu on tehty vuonna 2020 Vaakunan- ja Hartaanrannan alueella. Kesän 2021 Hietasaarentien länsipuolen luonto- ja maisemaselvityksessä tarkasteltiin lisäksi potentiaalisia liito-oravan elinympäristöjä Hietasaarentien länsipuolelta (Plaana Oy, Natans, Oy, Aallokas Oy. 2021).

Havaintoja liito-oravista ei tehty selvityksissä. Vuoden 2020 tarkastelu toteutettiin papanatarkasteluna ja kohdennettiin erityisesti vanhojen kuusien alueille ja kookkaiden haapojen tyviin. Vaakunankylän alueella potentiaalisia liito-oravan alueita ovat Lundmanin huvilapiha ja siihen rajoittuvat metsiköt sekä Raakkulanpuiston keskiosien tiheimmät lehdot. Tällä alueella on haaparyhmiä, suuria kuusia ja liito-oravan ravinnoksi kelpaavia harmaaleppien norkkoja ja lehtiä. Vaakunan- ja Hartaanrannan sekä Hietasaarentien länsipuolella ei ole kolopuita, erityisesti kolohaapoja. (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

5. VIITASAMMAKKO

Hartaanselän- ja Vaakunanrannan viitasammakkoja on selvitetty vuonna 2018 Hartaanselän ja Vaakunanrannan luonto- ja maisemaselvityksen sekä vuonna 2020 Vaakunan- ja Hartaanrannan lisäselvitysten yhteydessä.

Viitasammakoille sopivia kutuympäristöjä on Vaakunanrannassa Mustasalmeen yhdistyvässä ojahaarassa, Vaakunanrannan keskiosan vanhassa painanteessa sekä Tuirassa Tukkiisaaren ja rannan välisessä kosteikossa. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

Viitasammakkoja tutkittiin vuonna 2018 ja 2019. Niitä etsittiin etenkin Mustasaaren eteläosan vanhoista uomista ja Hartaanselän rannoilta. Viitasammakoista ei saatu havaintoja eikä mahdollisia kutupaikkoja löydetty. (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

6. LIETETATAR

Oulujoen suisto Natura-alue (FI1103004) on luontodirektiivin mukainen erityisten suojelutoimien alue (SAC). Natura-alue koostuu neljästä osa-alueesta: 1) Mustasaaren ranta-alue Hartaanselän itälaidalla, 2) Hietasaaren edusta saarineen (Sorsasaari, Kiramosaari, Tiirasaari), 3) Vihreäsaaren ranta ja 4) Kuusisaaren eteläranta. Alueen suojelulla toteutetaan luontotyyppien ja lajien suojelua ja alueen pinta-ala on 44,7 ha. Oulujoen suisto Natura-alue on tärkeä lietetattaren (*Persicaria foliosa*) suojelun kannalta. Lietetatar on EY:n luontodirektiivin liitteen II ja liitteen IV (b) mukainen kasvilaji eli yhteisön tärkeänä pitämä kasvilaji, joka edellyttää tiukkaa suojelua. (FCG Oy. 2021). Lietetatar kuuluu luokkaan erittäin uhanalainen (EN). Sen lisäksi lietetatar on koko maassa rauhoitettu (luonnonsuojeluasetus 14.2.21997). (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

Vuonna 2018 Hartaan- ja Vaakunanrannan luonto- ja maisemaselvitystyön yhteydessä tehtiin alueelle lietetatarselvitys, joka toistettiin vuonna 2019, jotta saadaan kuva mahdollisesta lietetattaren vuosivaihtelusta. (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

Oulujoen suiston suurin lietetatarpopulaatio on tavattu vuonna 2014 Vihreäsaaren edustalta (19 340 kpl). Samaisena vuonna lietetattarta on ollut Oulujoen suisto Natura-alueella (FI1103004) 207 kpl ja Mustasalmessa 300 kpl. Tukkisaaresta ei ole ollut havaintoja. (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

Vuonna 2018, luontoselvityksen yhteydessä, inventoidut lietetatarmäärät olivat kasvaneet merkittävästi vuoden 2014 määristä. Vuonna 2018 todettiin, että Tukkisaaren matalikolle oli syntynyt laaja lietetatarpopulaatio, jonka kooksi arvioitiin yli 10 000 yksilöä ja Vaakunanrannan Natura-alueelle arvioitiin yli 2000 yksilön populaatio. Mustasalmelta laskettiin 264 yksilöä. Vuosien 2014 ja 2018 havaintomäärien suurta eroa selittää osin mahdolliset laskenta- ja otantatapaerot, mutta oleellinen eroavaisuus syntyi siitä, että Tukkisaaren pohjoispuolelle oli syntynyt lietetattarelle sopiva uusi kasvupaikka. (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

Vuonna 2019 lietetatarinventointi toistettiin, jolloin saatiin vuoden 2018 vastaavat tulokset. Selvitysalueen rannoilta laskettiin v. 2019 lietetattaria 7600 kpl, joista suurin osa (5467 kpl) sijoittuu Tukkisaaren matalikolle ja kolmeen Vaakunanrannan kasvustoon. (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

Tukkisaaren ja mantereen välinen uoma on varovaisesti aukaistavissa. Muuten vain jyrkät törmät, Tukkisaaren Hartaanselän puoleinen ranta, venesatamat ja muutama yksittäinen kohde ovat alueita, jotka eivät tulevaisuudessakaan ole lietetattarelle sopivaa elinympäristöä. (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

Tukkisaaren matalikkoa on kutsuttu selvityksissä mutayrttikasvillisuudeksi, jossa lietetattaren lisäksi keskeisiä lajeja ovat mutayrtti, paunikko ja hapsluikka. Paunikko (*Crassula aquatica*) kuuluu uhanalaisluokittelussa (2019) luokkaan vaarantunut (VU). Uuden luontotyyppien uhanalaisuusluokituksessa (julkaistu 15.12.2018) mutayrttikasvillisuus on liitetty myös osaksi pikku- ja hapsluikkamerenrantaniittyjä, joiden uhanalaisuusluokitus on arvioitu äärimmäisen uhanalainen (CR). Tämän luokituksen käyttö Tukkisaaren matalikolla vaatisi lisätietoja, mutta asia on huomioitava jatkosuunnittelussa. (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

7. LEPAKOT

Kaava-alueen lepakoita selvitetiin vuosina 2018, 2019 ja 2020. Vuonna 2018 lepakoita selvitetiin kaava-alueella, vuonna 2019 Mustasalmen alueella ja vuoden 2020 selvitys toistettiin jälleen Hartaanselän ja Vaakunanrannan alueelle ulottaen selvitysalue myös osittain vuonna 2019 tehdyn Mustasalmen lepakkoselvityksen alueelle. (Plaana Oy, Natans Oy. 2020a).

Vuoden 2018 selvityksissä todettiin, että kaava-alueella liikkuu lepakoita (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy. 2018). Vuoden 2018 selvityksissä Korkeasaaren sillan lähellä olevasta Parasniemenpuistosta löytyi lepakoiden ruokailupaikka. Paikalla tavattiin useita lepakoita, jotka kiertelivät puiden latvoissa. Vuonna 2018 havaittiin myös Uiton talon pihalla ruokaillut lepakko, joka poistui Tukkiisaaren suuntaan. Lepakkoa ei havaittu toistamiseen alueella. (Vaakunan- ja Hartaanrannan LMS lisäselvitykset 2019). Kesäkuussa 2020 tavattiin ruokaileva pohjanlepakko (*Eptesicus nilsonii*) Lundmanin huvilan pihamaalla ja elokuussa 2020 havaittiin kaksi ohilentoa huvilan läheisellä pyörätiellä. (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

Vuonna 2019 selvityksen tavoitteena oli kartoittaa, käyttävätkö lepakot Mustasalmea tai sen lähiympäristöä ruokailupaikkanaan tai reittinään. Mustasalmen tuntumassa on erittäin runsaasti lepakoille sopivia elinympäristöjä, reittejä ja mahdollisia ruokailupaikkoja. Tarkkailureitille sijoitettiin myös kolme Mustasalmen välittömässä läheisyydessä olevaa pihapiiriä (Vaaskiventie 22, Pauhapolku 6, Paattikuja 4) sekä alueen sillat. Lepakoiden päiväpiilot-, oleskelu-, lisääntymis- ja talvehtimispaikat ovat usein rakennuksissa. Vuonna 2019 Mustasalmen alueella saatiin yksittäisiä havaintoja ja yksi uusi ruokailupaikka havaittiin 24.7.2019 Mustasalmen pohjoisrannalla olevalta pieneltä aukiolta. (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

Vaakunan- ja Hartaanrannan alueen lepakoiden potentiaalisten päiväpiilojen osoittaminen ja tutkiminen on vaikeaa, sillä vaikka alueella on tehty lepakkohavaintoja, ei lepakoita ole tavattu yhdessä paikassa useampaan kertaan, eikä papanahavaintoja ole tehty. (Plaana Oy, Natans Oy. 2020a). Voidaan siis todeta, että vakituisia lepakoiden elinympäristöjä tai toistuvia päiväpiiloja ei löydetty alueelta. Alueella on vakiintunut lepakkokanta, mutta sen koosta ei ole tietoa. Havaittujen ruokailupaikkojen vaihtelua voi selittää se, että alueelta löytyy runsaasti ruokailupaikoiksi soveltuvia paikkoja. Sen sijaan erityisesti Vaakunanrannan alueella päiväpiiloiksi sopivia rakennuksia on vähän. Hartaanrannan puolella

rakennukset ovat liian uusia tai avoimia (esim. varikon alue) ja Hartaanrannassa myös sopivista ruokailupaikoista voi olla pulaa, sillä ympäristö on avointa. (Plaana Oy, Natans Oy. 2020a). Vaakunanrannan puolella on runsaasti lepakoille sopivia elinympäristöjä, reittejä ja mahdollisia ruokailupaikkoja, mutta niukasti rakennuksia. (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

Vaakunanrannassa potentiaalisina päiväpiiloina pidetään Hietasaarentien 7 sijaitsevaa Lundmanin huvilaa ulkorakennuksineen sekä Mustasalmen eteläpuolella olevaa Villa Pukkilaa piharakennuksineen. Hartaanrannassa Tukkisaaret voisi olla potentiaalinen päiväpiilopaikka. Sen sijaan Villa Lipporannan ja Uiton taloon ei selvityksissä löydetty mahdollisia kulkureittejä sisälle rakennuksiin, jonka vuoksi niiden potentiaalia lepakoiden päiväpiiloina ei nähdä. Myös Työväen Pursiseuran talo voi olla potentiaalinen päiväpiilopaikka, vaikka se ei vuosien 2018–2020 lepakkoselvitysalueeseen kuulunutkaan. (Plaana Oy, Natans Oy. 2020a).

Vuosina 2018 ja 2019 löydetyt kolme pohjanlepakon ruokailupaikkaa Mustasalmen läheisyydessä tulee huomioida maankäytössä ja alueen tulevassa suunnittelussa tulee selvittää lepakoiden esiintymistä edelleen.

Alueen rakennusten purku- ja saneeraustöissä tulisi huomioida mahdollisuus, että rakennuksissa voi olla lepakoiden piilo- ja jopa talvehtimisaikkoja (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020). Kaavoituksella voidaan taata ruokailupaikkojen säilyminen ylläpitämällä pienipiirteisiä aukkoja maastossa sekä muodostamalla lentoreiteiksi sopivia kevyen liikenteen väylän maastoaukkoja. (Plaana Oy, Natans Oy. 2020a).

8. LINNUSTO

Alueen linnusto on runsas ja monipuolinen reheville metsille ja matalille merenrannoille tyypilliseen tapaan. Hartaanrannan puolella on runsas metsälinnusto, joka painottuu erityisesti alueen eteläosaan. Tuiran puolella esiintyy kulttuurilajistoa ja luonnontilaisen kaltaisina säilyneillä rannoilla viihtyy monipuolinen vesi- ja rantalintulajisto. (Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy 2018).

Hartaanselän pesimä- ja muuttolinnustoa selvitettiin vuosina 2018–2019. Muuttolinnustoseselvityksessä kartoitettiin alueen kevät- ja syysmuuttoa. Vuoden 2019 selvitysten maastokäyntien yhteydessä havainnoitiin lisäksi alueella esiintyviä nisäkkäitä. Nisäkkäistä alueella tavattiin vain tyypillisiä lajeja. (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

Pesimälinnustoseselvityksen menetelmänä sovellettiin maalinnuston kartoituslaskelmaa ja vesilintujen kiertolaskentaa (Koskimies & Väisänen 1988). Alue kartoitettiin vuonna 2018 ja 2019 kolmella laskentakäynnillä vuosittain. Kartoitus tehtiin tavanomaista tarkemmin siten, ettei mikään maaston kohta jäänyt 40 metriä kauemmaksi kuljetusta reitistä. Lisäksi rannat kuljettiin vesirajaa seuraten. Tulosten raportoinnissa ei huomioitu alueen yli lentäneitä lintuja tai alueen ulkopuolella olevia lintuja. Lajien uhanalaisuustarkastelussa käytettiin uusinta uhanalaisuusluokitusta (Hyvärinen, ym. 2019). (Vaakunan- ja Hartaanrannan lisäselvitykset. 2019).

Hartaanselkä pysyy voimakkaan virtauksen vuoksi sulana ympäri vuoden ja siellä talvehtii vuosittain joitain vesilintuja. Muuttolintujen saapuminen alueelle riippuu keväästä, sillä myöhäisinä keväinä Hartaanselälle kertyy suurempia lintumääriä lintujen pysähtyessä odottamaan jäiden sulamista muualta. Syysmuutolla Hartaanselälle kerääntyvät lintumäärät ovat pienempiä kuin keväällä, sillä avoimena pysyvät vesistöt tarjoavat linnuille ruokailupaikkoja muuallakin pitkälle alkutalveen. (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

Linnuille tärkeimmät alueet ovat rakentamattomat luonnontilaisen kaltaiset rannat Vaakunanrannasta etelään Mustasalmeen asti ja Tuirassa Tukksaaren pohjoispuolen luodolta ja kivikolta kaakkoon venerannalle asti. (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

Uhanalaisten vesi- ja rantalintujen pesinnän ja ruokailupaikkojen turvaamiseksi nämä rannat ja koko matala vesialue tulisi säilyttää mahdollisimman luonnonmukaisina. Ihmistoiminnan vilkastuminen

alueella häiritsee maassa pesiviä lintuja. Toisaalta pesäpönttöjen ja -laatikoiden vieminen rauhallisille alueille voisi edesauttaa esim. koskeloita. (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

Metsien varpuslinnut ovat keskittyneet Mustasaaren alueen eteläosaan. Linnusto säilyy runsaana ja monipuolisena jos metsää hoidetaan riittävän tiheänä ja erirakenteisena lehtipuita suosien. Lahopuita tulisi myös suosia, sillä ne tuovat metsään monimuotoisuutta ja tarjoavat ravintoa sekä pesäpaikkoja tikoille, mutta myös monille varpuslinnuille. Luonnontilaiset tiheät rantapensaikat ovat sopivaa elinympäristöä pajusirkulle. Varpuset, tikli ja hemppo tarvitsevat kevyemmin hoidettavaa viheraluetta ruokailuympäristöksi. Viherpeipoille kelpaavat pesäpaikoiksi monenlaiset tiheät pensaikat, metsiköt ja yksittäiset puut. Kalalokit ja mahdollisesti meriharakka pesivät kaupunginvarikon katolla. Lokkien kattopesintöihin tulee varautua jatkossakin alueella. Runsaan pesimälinnuston vuoksi metsänraivaus ja purkutyt tulisi tehdä lintujen pesimäkauden ulkopuolella. (Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy 2020).

9. LÄHTEET

CFG Oy. Natura-arvionti 23.2.2021 ja ELY-keskuksen lausunto 10.3.2021. 2021. Oulun kaupunki.

CFG Oy. Vaikutukset lietetattaren elin- ja lisääntymisolosuhteisiin LUONNOS. 2021. Oulun kaupunki.

Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy. 2020. Vaakunan- ja Hartaanrannan lisäselvitykset. Oulun kaupunki.

Plaana Oy, Natans Oy, Aallokas Oy. 2021. Hietasaarentien länsipuoli, luonto- ja maisemaselvitys. Oulun kaupunki.

Plaana Oy, Natans Oy. Vaakunan- ja Hartaanrannan lepakkoselvitys. 2020a. Oulun kaupunki.

Plaana Oy, Natans Oy. 2020b. Hartaanselänranta luonto- ja maisemavaikutusten arviointi. 2020. Oulun kaupunki

Plaana Oy, Natans Oy. Vaakuna- ja Lehtokylän valkovuokot 2.6.2021. 2021. Oulun kaupunki.

Plaana Oy, Näkymä Oy, Natans Oy. 2018. Hartaan- ja Vaakunanrannan luonto- ja maisemaselvitys. Oulun kaupunki.

Sweco Ympäristö Oy. 2020. Lundmanin huvila (Hietasaarentie 7), rakennushistoriaselvitys. Oulun kaupunki

Väre, H., Ulvinen, T., Vilpa, E. & Kalleinen, L. 2005. Oulun kasvit – Piimäperältä Pilpasuolle.